

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

2019թ. դեկտեմբերի 5-ին՝ ժամը 10:00-ին, Սյունիքի մարզպետարանի նիստերի դահլիճում տեղի կունենա խորհրդատվական հանդիպում՝ նվիրված «2019-2025թթ. Հայաստանի տարածքային զարգացման ռազմավարությանը», որը կազմակերպում են ՀՀ տարածքային կառավարման եւ ենթակառուցվածքների նախարարությունը եւ ՀՀ Սյունիքի մարզպետարանը:

Ռազմավարության նախնական ամփոփ տարբերակը կցվում է:

Ակնկալում ենք բոլոր շահագրգիռ կողմերի, մասնավորապես բուհերի, գիտահետազոտական ինստիտուտների, ՏԻՄ-երի, բիզնես ոլորտի, ՀԿ-ների, քաղաքացիական հասարակության եւ այլ հետաքրքրվողների ներկայությունը եւ մասնակցությունը հանդիպմանը:

Եվրոպական միությունը Հայաստանի համար

EU4Regions:

**Աջակցություն Հայաստանում տարածքային զարգացման
քաղաքականությանը**

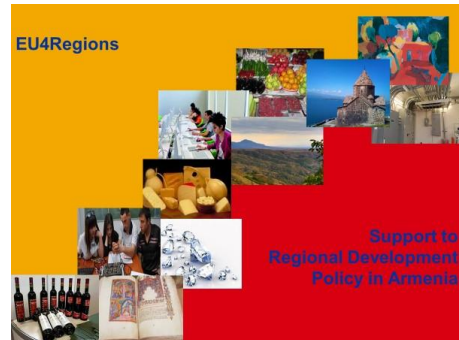

Իրականացվում է ՀՀ Կառավարության հետ համատեղ

2019-2025 թթ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՈԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ – ԱՄՓՈՓ ՏԱՐԲԵՐԱԿ (ՆԱԽՆԱԿԱՆ)

S2 բարեփոխումների նախապատրաստում 2018թ-ից հետո¹
**EU4Regions: Աջակցություն Հայաստանում տարածքային
զարգացման քաղաքականությանը**

¹ Մշակվել է 2019թ-ի Հոկտեմբերին ծրագրի ենթագործողություն 1.5-ի ներքո՝ 2018թ-ից հետո S2 բարեփոխումների գործողության պլանի նախապատրաստում:

Հեղինակներ՝

1. Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն

2. Տեխնիկական աջակցության թիմ Էկորիս Նեդերլանդ ԲԿ²

31 Հոկտեմբեր, 2019

Նշում

Նյութում տեղ գտած տեսակետները և մեկնաբանություններ միայն հեղինակներինն են և չեն արտացոլում Կապալառուի, Հայաստանի Կառավարության կամ Եվրամիության պաշտոնական կարծիքը:

² ԷԿՈՐԻՍ Նեդերլանդ ԲԿ-ն իրականացնում է ծրագիրը:

1. Նախաբան

2016-2025 թթ-ի Հայաստանի զարգացման ռազմավարությունը (ՀՏՁՌ) ռազմավարական փաստաթուղթ է, որն ապահովում է երկարաժամկետ զարգացման հեռանկարներ և ուղղություններ Հայաստանի S2 քաղաքականության համար՝ իրավիճակի, մարտահրավերների և հնարավորությունների մանրամասն ուսումնասիրության հիման վրա: 2019 թ-ին փաստաթուղթը ենթակա էր վերանայման և թարմացման, ինչպես նաև «Սմարթ մասնագիտացման ռազմավարության» (S3) մոտեցման ինտեգրմանը, որն այժմ ստանդարտ է եվրամիության և այլ երկրներում: 2019-2025 թթ-ի Հայաստանի նոր տարածքային զարգացման ռազմավարությունը մշակվել և պատրաստվել է ընդունման՝ հետևելով ԵՄ լավագույն փորձերին և հարակից ուղեցույցներին, մասնավորապես՝ ԵՄ ուղեցույցներին S3 մոտեցման վերաբերյալ:³

Տարածքային զարգացման ռազմավարությունը և սմարթ մասնագիտացման ռազմավարությունը տեղանքի վրա կենտրոնացած մոտեցումներ են, որոնք բնութագրվում են միջամտության համար ռազմավարական տարածքների սահմանմամբ, որոնք հիմնված են հասարակության, տնտեսության և ձեռնարկատիրական ներուժի ուժեղ կողմերի վերլուծության վրա՝ շահագրգիռ կողմերի լայն ներգրավմամբ: Տարածքային զարգացման (համախմբման) քաղաքականությունը ուղղված է Հայաստանի բոլոր մարզերին, քանի որ այն կենտրոնանում է նրանց ուժեղ կողմերի վրա և օգտագործում է հնարավորությունները, և անհրաժեշտության դեպքում արտաքին ռեսուրսներ է ապահովում զարգացման բացերը հարթելու համար: Նման մոտեցումը պետք է թույլ տա շահագործել թափանցիկ և ոչ բավարար օգտագործված ռեսուրսները և մասնագիտացնել տարածքները թե՛ թույլ և թե՛ զարգացած մարզերում՝ նպաստելով դրանց ավելի մեծ նորարարության և մրցունակության ապահովմանը՝ միաժամանակ ապահովելով տարածքային համախմբման բարձր մակարդակ: Փաստաթուղթը ամրապնդում է S2 քաղաքականության դերն ու նշանակությունը զարգացման տարածական ասպեկտների հետ կապված կարևորագույն գործողությունների իրականացման գործում:

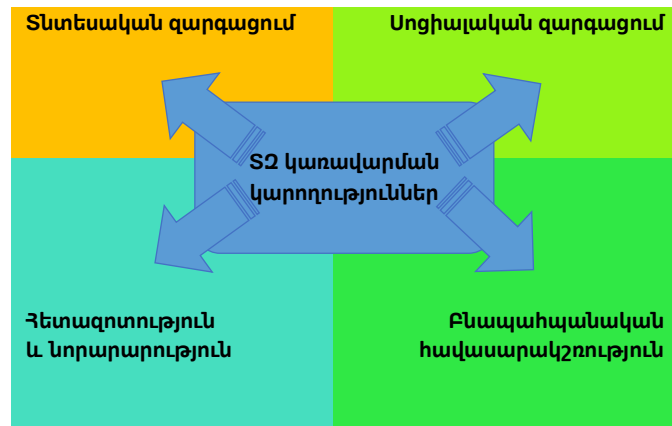
Տարբեր ազգային ռազմավարական փաստաթղթերը, կառավարության և դոնորների ծրագրերը հաշվի առնելուց բացի՝ ՀՏՁ & S3-ը կառուցված է միջտարածաշրջանային տարբերությունների և ներտարածաշրջանային կառուցվածքային փոփոխությունների փաստերի և խորը գիտելիքների հիման վրա:

2. Վերլուծություն

Հայաստանի տարածաշրջանային զարգացման ռազմավարությունը մշակվել է լայն սպեկտրի ապացույցների հիման վրա՝ կազմված վիճակագրական, վարչական և ծրագրին վերաբերող տվյալներից և զեկույցներից: Քանի որ տարածքային զարգացումը միջոլորտային քաղաքականության ոլորտ է, S2-ին վերաբերող թեմատիկ շրջանակը նույնպես լայն է, և այն բաժանվել է քաղաքականության հիմնական հարթությունների, ինչպես ցույց է տրված ստորև: Յուրաքանչյուր հարթության համար ներկայացվում են կարևոր դիտարկումները՝ տրամադրելով հիմնական ապացույցները և S2 քաղաքականության միջամտությունների հիմնավորումը:

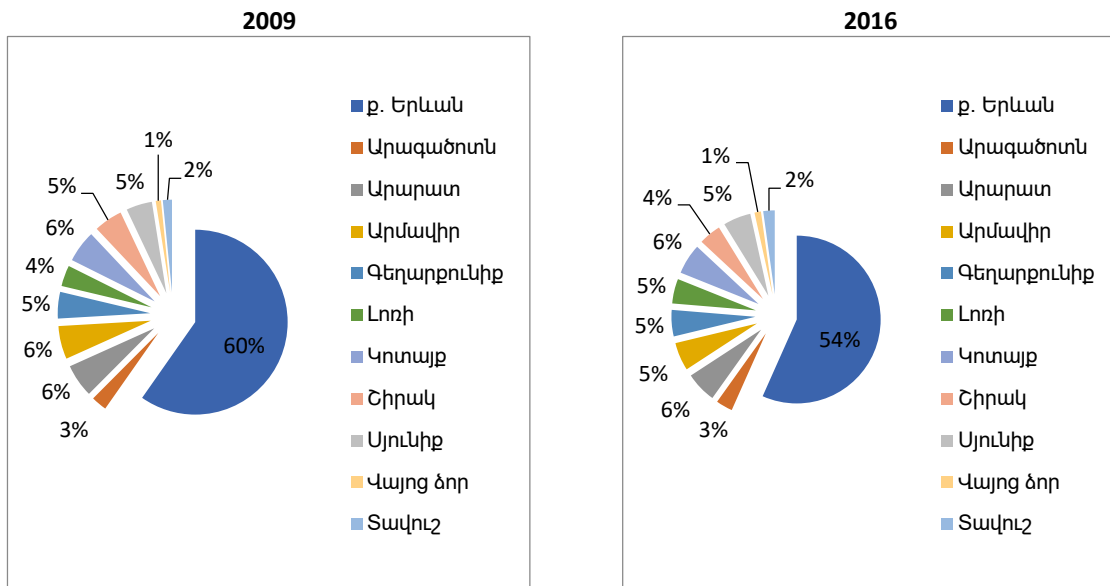
³ Եվրոպական հանձնաժողովի «Սմարթ մասնագիտացումների հետազոտության և նորարարության ռազմավարությունների ուղեցույց (ՀՆՌ 3)» (2012 թ.): http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf (հայերեն ոչ պաշտոնական թարգմանությունը տրամադրվում է առանձին):

Գծապատկեր 1. S2 քաղաքականության հարթություններ

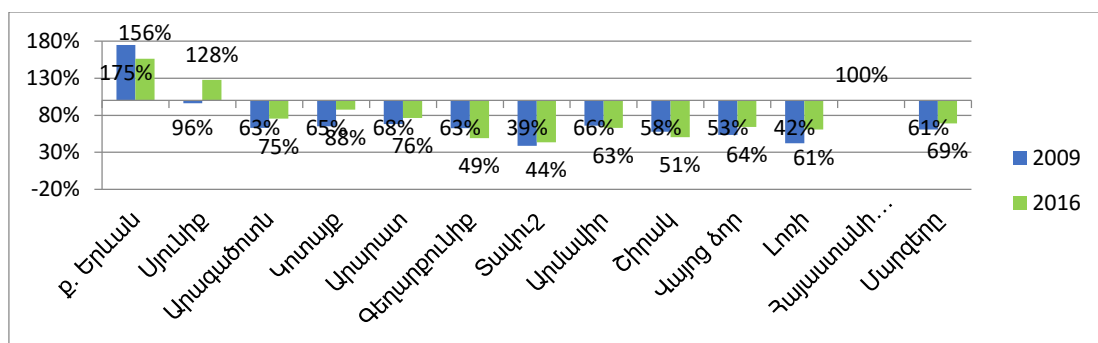
1. Տնտեսական զարգացում

Գծապատկեր 2. Մարզերի մասնաբաժինը Հայաստանի ՀՆԱ-ում, 2009թ. և 2016թ.

Աղբյուրը՝ Սեփական մշակում՝ հիմք ընդունելով Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտեի տվյալները՝ 2018 թ-ի Տարեգիրք և ավելի վաղ հրատարակություններ – Ազգային հաշիվների համակարգ (Արտադրության հաշիվ ըստ տնտեսական գործունեության, Համախառն ներքին արդյունքի արտադրություն); ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը 2018թ-ի գծապատկերներում ավելի վաղ հրատարակություններում (Բնակչությունը (դե յուրե), տնտեսության հիմնական ճյուղերի մասնաբաժինը արտադրանքի մեջ):

Գծապատկեր 3. Մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ն 2009թ. և 2016թ. (Հայաստան=100)

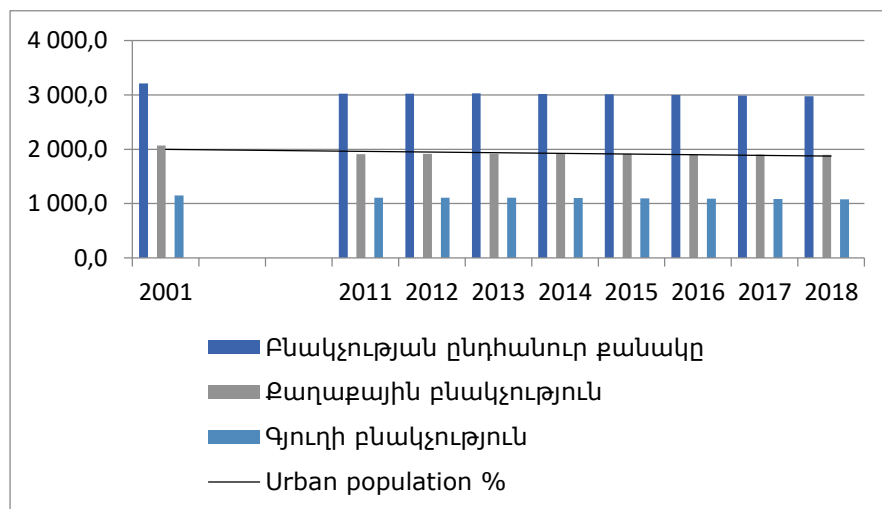

Կարևոր դիտարկումներ՝

- Տնտեսության աշխարհագրական կենտրոնացվածության առումով Հայաստանը խիստ միակենտրոն է: Երևանը տրամադրում է ազգային ՀՆԱ-ի կեսից ավելին (54% 2016 թ-ին)՝ որպես երկրի գերակա արդյունաբերական և սպասարկման կենտրոն: Սա ցույց է տալիս այլ վայրերի, հատկապես ծայրամասային ներուժի հնարավոր թերարժեք օգտագործումը: Մարզային շատ շուկաներ չափազանց փոքր են, որպեսզի նշանակալի դառնան ազգային, առավել ևս միջազգային մակարդակով:
- Ակնհայտ է, որ Հայաստանում տարածքային անհամաչափությունները արտահայտված են՝ չնայած անհավասարությունները բոլոր տասը մարզերի և Երևան քաղաքի միջև փոքր-ինչ նվազել են 2009-2016 թվականներին: Կան ընդամենը երկու ոլորտներ, որոնք ամբողջ ժամանակահատվածում գերազանցել են ազգային միջին ցուցանիշը (Երևան և Սյունիք): Գեղարքունիքը, Տավուշը, Արմավիրը, Շիրակը, Վայոց ձորը և Լոռին արձանագրել են մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի ազգային միջինի 70%-ից ցածր ցուցանիշ, ինչը կազմում է ընդհանուր բնակչության 38% -ը:

2. Սոցիալական զարգացում

Գծապատկեր 4. Հայաստանի գրանցված բնակչություն, 1990-2018 թթ. (հազար)

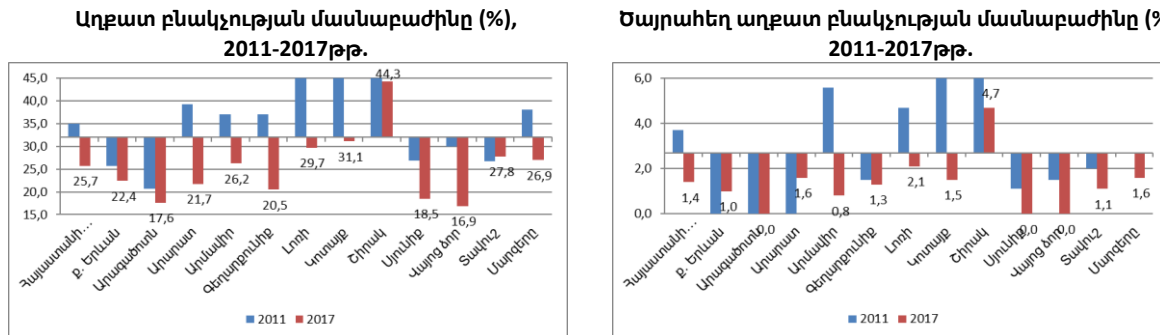

Աղբյուրը՝ ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, 2019 թ.

Կարևոր դիտարկումներ՝

- Բոլոր մարզերն ու Երևանը 2001-2018 թվականների ընթացքում տուժել են բնակչության նվազումից, սակայն, զգալի տարբերություններով: Ամենաշատ տուժած մարզերն են Լոռին, Շիրակը և Վայոց ձորը, քանի որ վերջին երկու տասնամյակների ընթացքում կորցրել են իրենց բնակչության 11-24% -ը:
- Ամենանոսր բնակեցված մարզերն են Սյունիքը և Վայոց ձորը, որտեղ բնակչության խտությունը չի գերազանցում ազգային միջինի 1/3-ը:

Գծապատկեր 5. Աղբատների և ծայրահեղ աղբատների մասնաբաժինը բնակչության մեջ (%), 2011-2017թթ.

Աղբյուրը՝ ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, 2019 թ.

Կարևոր դիտարկումներ՝

- Աղբատությունը լուրջ մտահոգություն է Հայաստանում. բնակչության մոտ 25% -ը գտնվում է աղբատության գծից ցածր, իսկ մոտ 1.4% -ը ծայրահեղ աղբատության մեջ: Վերջին տարիների ընթացքում աղբատության ցուցանիշների աստիճանաբար նվազման միտում կա:
- Որոշ շրջաններում աղբատության դեպքերը շատ ավելի բարձր են, քան ազգային միջինը (Շիրակ՝ 44%, Կոտայք՝ 31%, Լոռի՝ 30%) և մոտ երկու անգամ ավելի բարձր, քան լավագույն դիրքերի շրջաններում:

3. Բնապահպանական համաչափություն

Հիմնական դիտարկումներ⁴

- Մթնոլորտում վտանգավոր նյութերի արտանետումների մեծ աղբյուրները կապված են շարժական աղբյուրների հետ՝ հիմնականում տրանսպորտի (ընդհանուրի շուրջ 56%-ը), էլեկտրաէներգիայի արտադրության, էլեկտրաէներգիայի մատակարարման և ջրամատակարարման (24%) , հանքարդյունահանման և քարհանքերի (13%): Վտանգավոր նյութերի արտանետումների հիմնական ստացիոնար աղբյուրները կապված են արդյունաբերական և քաղաքային կենտրոնների հետ (Ալավերդի, Երևան, Վանաձոր, Արարատ): Ձերմոցային տնտեսությունների արտանետումները հիմնականում կապված են էներգիայի արտադրության (ընդհանուրի 66%-ը) և գյուղատնտեսության (22%) հետ, վերջինը դիմադրել է 2005-2016 թվականներին (մոտ 38% -ով), ինչը հիմնականում կենդանիների բուծման աճի հետ է կապված:
- Ձրօգտագործումը հիմնականում կապված է գյուղատնտեսական գործունեության հետ (ոռոգումը կազմում է ընդհանուր օգտագործման մոտ 55%-ը), ձկնորսության / ձկնաբուծարանների (25%) և քաղաքային բնակչության կողմից օգտագործման (12%), որը հատկապես գերակշռում է Արմավիրում, Արարատում և Երևանում: Կորուստները ջրային տարանցման ընթացքում համեմատաբար բարձր են:
- Կոշտ թափոնների գեներացումը արագորեն աճում է տնտեսական զարգացման հետ կապված (2014-2018թթ. 43% -ով), թափոնների մեծ մասը, որոնք ստացվում են համայնքային աղբավայրերում, առանց համապատասխան պայմանների են: Աղբավայրերի ամենաբարձր

⁴ ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, 2019թ., Հայաստանի 2018 թվականի բնապահպանական վիճակագրությունը 2014-2018 թվականների ժամանակային շարքեր:

տարածքները գրանցված են Երևանում (երկրի ընդհանուրի 66%-ը), Կոտայքի և Շիրակի մարզերում:

4. Հետազոտություն եվ նորարարություն

Հիմնական դիտարկումներ .

- Կա նորամուծության թերի ազգային շրջանակ, այնուամենայնիվ մրցունակության և ինովացիոն քաղաքականության միջավայրերի բարելավումը և նշանակալի առաջընթացը ընտրված ոլորտներում, մասնավորապես՝ նորարարություններին վերաբերող ենթակառուցվածքները, ինչպիսիք են՝ տեխնո-պարկերը, ուսումնական կենտրոնները, ինկուբատորները/աֆսելերատորները, որոնք տեսանելի են մասնավորապես ՏՀՏ ոլորտի զարգացման մեջ: .
- Ակնհայտ է՝ գիտության, կրթության և բիզնեսի զարգացման քաղաքականության և համակարգերի թույլ համակարգում, կրկին բարձր տեխնոլոգիաների և ՏՀՏ ոլորտում ներդրված որոշ դրական փոփոխություններով:
- Ձեռնարկատիրական գործունեության ցածր մակարդակը, ՓՄՁ-ների ցածր խտությունը, հատկապես ավելի գյուղական և ավելի քիչ քաղաքային շրջաններում, սահմանափակում են տնտեսական և նորարարություններին ուղղված կառուցվածքային փոփոխությունները:
- Ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ցածր օգտագործումը, ընդհանուր բնակչության կողմից ՏՏ ոլորտում դանդաղ ներգրավումը՝ զուգորդված էլեկտրոնային կառավարման թերզարգացած համակարգերով և հանրային հատվածի կողմից նորարարությունների սահմանափակ օգտագործմամբ, օրինակ. գնումներում նույնպես մտահոգիչ է:
- ՀՆԱ-ի հետ կապված կա բավարար հետազոտության և զարգացման ծախսեր, նորամուծություններ, որոնցում գերակշռում են տեխնոլոգիաների և սարքավորումների ձեռք բերումը կապված արտադրանքի զարգացման և նոր գիտական կամ ինժեներական լուծումների առևտրայնացման հետ:
- Ազգային տնտեսությունը կենտրոնացված է հիմնականում գյուղատնտեսության ոլորտի վրա, բայց վերջին տարիներին դինամիկ զարգացում ցուցաբերող այլ ոլորտների ցուցումներով (օրինակ՝ արտադրություն, հյուրանոցային և սննդի ծառայություններ (տուրիզմի հետ կապված), ՏՀՏ, կրթություն, առողջապահություն), արտահանման ավելացում (սնունդ և խմիչքներ, մետաղներ, կտրել ադամանդներ, տեքստիլներ, տուրիզմ) և օտարերկրյա ներդրումների ներգրավում: Այս ոլորտներից ոմանք լավ համապատասխանում են, և կարող են օգտվել գլոբալ շուկայի միտումներից և կարող են ծառայել գլոբալ հիմնական մարտահրավերների հաղթահարմանը:

5. S2 կառավարման կարողություններ

Հիմնական դիտարկումներ.

- Հայաստանում տարածքային զարգացման շրջանակը պաշտոնապես ստեղծվել է 2016 թվականին և վերջին տարիներին զարգացում է ապրել՝ ի շնորհիվ S2-ին նվիրված կենտրոնական մակարդակի հաստատության - տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն:
- S2 բարեփոխումները լրացվել են պետական կառավարման կառույցներում տեղի ունեցած փոփոխություններով, հատկապես՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների շարունակական խոշորացմամբ (2016 թ.-ին համայնքների թիվը կրճատվել է 900-ից 503-ի), և որպես զարգացման դերակատարներ դրանց դերի ավելացմամբ (օրինակ՝ տեղական

տնտեսական պլանավորման ներդրմամբ), որն արդեն ցույց է տալիս տեղական իշխանությունների կողմից զարգացման ռեսուրսների բարելավված օգտագործում: Այնուամենայնիվ, սահմանափակ գործառնությանը և ֆիսկալ ապակենտրոնացումը հանգեցնում է տարածքային և տեղական դերակատարների ցածր ներգրավվածությանը տարածքային զարգացման մեջ, և նրանց ներուժի ոչնչացմանը:

- S2 քաղաքականության և բարեփոխումների գործող ռազմավարական ուղղությունները դեռևս պահանջում են ամբողջովին գործածվող և գործնականում բազմաշերտ կառավարման վերածված համատեքստ (զարգացման պլանավորում, ծրագրի կառավարում, արդյունքների վրա հիմնված բյուջետավորում և այլն):

1. Սմարթ մասնագիտացման առաջնահերթ ոլորտները

Սմարթ մասնագիտացման ազգային առաջնահերթությունները սահմանված են փաստաթղթի այս բաժնում՝ հիմք ընդունելով ընդհանուր տնտեսական գործունեության համեմատաբար առավել հեռանկարային տարրերը, որոնք զուգորդված են ապագա տեխնոլոգիաների և շուկաների միտումների հետ, բոլորը հաստատված են լայն հասարակական խորհրդատվությունների և ձեռնարկատիրական գործընթացների միջոցով:

Սմարթ մասնագիտացման առաջնահերթություններին տրվել են նաև աշխարհագրական տեղանքի հնարավոր նկատառումներ, որոնք այնուհետև պետք է դիտարկվեն ազգային քաղաքականության մշակողների և տարածքային / տեղական դերակատարների կողմից:

Գծապատկեր 6. Հայաստանի սմարթ մասնագիտացման գերակա ոլորտները

No	Սմարթ մասնագիտացման առաջնահերթ ոլորտ	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական տիրույթները ⁶	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական նպատակները ⁸	Պոտենցիալ՝ խաչաձև նորարարությունների համար ⁹									
							1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Առաջադեմ գյուղատնտեսություն	Առաջադեմ, կայուն և/կամ բարձր արտադրողականություն ունեցող/ ինտենսիվ գյուղատնտեսություն և ջրային տնտեսություն, ներառյալ՝ օրգանական, էկոլոգիական (սաև «Էկո-գյուղ» հայեցակարգը), ճշգրիտ, ռոբոտային / ավտոմատացված, կլիմայի փոփոխությանը դիմակայող մշակաբույսեր և գյուղատնտեսության և ջրային տնտեսության այլ նոր ձևեր:	Բոլոր մարզերը	Գյուղատնտեսություն, անտառային տնտեսություն և ձկնորսություն (բուսաբուծություն և կենդանաբուծություն, որսորդական և հարակից ծառայություններ, ձկնորսություն և ջրային տնտեսություն)	Բնական գիտություններ (ֆիզիկական, քիմիական, հողային, կենսաբանական, այլ), գյուղատնտեսական և անասնաբուժական գիտություններ (գյուղատնտեսություն, ձկնաբուծարան, կենդանիներ, անասնաբուժություն, գյուղատնտեսական կենսատեխնոլոգիա, այլ)	Հանրային առողջություն և անվտանգություն (սննդի անվտանգություն և ապահովություն), կայուն նորարարություն (կայուն գյուղատնտեսություն, էներգիայի, հողի և ջրի օգտագործում, կայուն արտադրություն և սպառում), բնություն և կենսաբազմազանություն (կենսաբազմազանություն , բնության պահպանում), այլ (կենսավառելիք), ջրային տնտեսություն	x	Բարձր	Բարձր	Ցածր	Միջին	Միջին	Միջին	Միջին	Միջին	

⁵ Չբացառող

⁶ Տնտեսական ակտիվության վիճակագրական դասակարգում Եվրոպական համայնքում (NACE rev. 2), 2008;

https://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nomenclatures/index.cfm?TargetUrl=LST_NOM_DTL&StrNom=NACE_REV2

⁷ OECD Frascati Manual 2015: Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development, <https://www.conicyt.cl/wp-content/uploads/2014/07/Manual-Frascati-2015.pdf>

⁸ ԵՄ քաղաքականության լայն ոլորտները, որոնք համապատասխանում են «Հորիզոն-2020»-ում սահմանված այսպես կոչված «Հասարակական մեծ մարտահրավերներին» և «Նորարարության միություն» դրոշակակիր նախաձեռնության հիմնական քաղաքականություններին, ներառյալ՝ Ստեղծարար և մշակութային արդյունաբերություն, ՀԿՏ-ներ, Սոցիալական ներարարություն և Թվային օրակարգ:

⁹ Սահմանված սմարթ մասնագիտացման առաջնահերթությունների շարքում

No	Սմարթ մասնագիտացման առաջնահերթություն	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական տիրույթները ⁶	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական նպատակները ⁸	Պոտենցիալ՝ խաչաձև նորարարությունների համար ⁹									
							1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	Նոր սնունդ	Առաջատար սնունդ ներառյալ՝ ֆունկցիոնալ/ հատուկ նշանակության, առողջ, , բժշկական / դեղաբանական, օրգանական, էկոլոգիական սնունդ, սննդի պահպանման նոր ձևեր	Երևան Բոլոր մարզերը	Արտադրություն (պարենային ապրանքների արտադրություն, խմիչքների արտադրություն)	ճարտարագիտություն և տեխնոլոգիա (մեխանիկական, քիմիական, բնապահպանական ճարտարագիտություն, արդյունաբերական կենսատեխնոլոգիա, նանոտեխնոլոգիա և այլն), բժշկական և առողջապահական գիտություններ (բժշկական կենսատեխնոլոգիա, առողջապահական գիտություններ և այլն)	Հանրային առողջություն և անվտանգություն (սննդի անվտանգություն և ապահովություն, հանրային առողջություն և սոցիալական բարօրություն), հիմնական կատարման տեխնոլոգիաներ (առաջադեմ արտադրական համակարգեր, արդյունաբերական կենսատեխնոլոգիա), կայուն նորարարություններ (կայուն արտադրություն և սպառում)	Բարձր	x	Բարձր	Ցածր	բարձր	Միջին	միջին	Միջին	միջին	Ցածր
3	Քաղցրահամ ջրերի կառավարում	Քաղցրահամ ջրերի բարելավված կառավարում, ներառյալ՝ խմելու ջրի մատակարարումը, շշակված ջրի արտադրությունը, ոռոգման նորարարություններ, ջրային էկոհամակարգերի կառավարում, հիդրոէներգետիկա և այլն, ուշադրություն դարձնելով Սևանա լճի ռեսուրսների կայուն օգտագործման վրա	Գեղարքունիքի մարզ	Ջրամատակարարման կոյուղի (ջրի հավաքում, մաքրում և մատակարարում, կոյուղի), էլեկտրաէներգիայի մատակարարում	Բնական գիտություններ (ֆիզիկական, քիմիական, բիոլոգիական և բնապահպանական գիտություններ, կենսաբանական, այլ), ճարտարագիտություն և տեխնոլոգիա (քաղաքացիական, էլեկտրական, մեխանիկական, բնապահպանական ճարտարագիտություն, բնապահպանական և արդյունաբերական կենսատեխնոլոգիա, այլ)	Հանրային առողջություն և անվտանգություն (սննդի անվտանգություն և ապահովություն, հանրային առողջություն և սոցիալական բարօրություն), բնություն և կենսաբազմազանություն (կենսաբազմազանություն , բնության պահպանում), ծառայությունների նորարարություն (հանրային ծառայություններ), կայուն նորարարություն (ռեսուրսների արդյունավետություն, կայուն հող և ջրօգտագործում, էներգիա և վերականգնվող աղբյուրներ)	Բարձր	Բարձր	x	միջին	Միջին	Միջին	Բարձր	Ցածր	միջին	Ցածր

No	Սմարթ մասնագիտացման առաջնահերթություն	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական տիրույթները ⁶	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական նպատակները ⁸	Պոտենցիալ՝ խաչաձև նորարարությունների համար ⁹									
							1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4	Կայուն հանքարդյունաբերություն	Նորարար հանքարդյունաբերություն և և քարհանքեր, ներառյալ՝ ռեսուրսների և էներգարդյունավետության մեթոդներ, շրջակա միջավայրի պաշտպանություն և այլն՝ կենտրոնանալով «առաջադեմ արդյունաբերություն» սմարթ մասնագիտացման ներքո ներպետական վերամշակման հետ կապված հանքարդյունաբերության ճյուղերի վրա	Արագածոտն Արարատ Լոռի Սյունիք Վայոց Ձոր	Հանքարդյունաբերություն և քարհանքեր (մետաղական հանածոների արդյունահանում, այլ հանքարդյունահանում և քարհանքագործություն, հանքարդյունաբերության աջակցման ծառայության գործունեություն)	Բնական գիտություններ (ֆիզիկական, քիմիական, բիոլոգիական և բնապահպանական գիտություններ, այլ), ճարտարագիտություն և տեխնոլոգիա	Բնություն և կենսաբազմազանություն (կենսաբազմազանության, բնության պահպանում), կայուն նորարարություն (ռեսուրսների արդյունավետություն)	Ցածր	Ցածր	միջին	x	Միջին	Միջին	Միջին	Ցածր	Ցածր	Ցածր
5	Զարգացած արդյունաբերություն	Ընդլայնված արտադրություն, «արդյունաբերության 4.0» այնպիսի տարրեր, ինչպիսիք են՝ սմարթ արտադրությունը, սմարթ գործարանը, «առանց լուսավորության» արտադրություն, ավտոմատացում, ռոբոտիկա, արդյունաբերական ինտերնետ և այլն: Նշում. Ենթադրության ուղղվածություն չկա, որը ձեռնարկատիրություններին լայն հնարավորություններ է ընձեռում: Հետագա սահմանափակում կարող է տեղի ունենալ միջևաժամկետ հեռանկարով:	Երևան Բոլոր մարզերը	Արտադրություն (տեքստիլ, հագուստ, կաշի, փայտ, թուղթ, թղթե արտադրանք, տպագրություն, ձայնագրված մեդիայի վերաարտադրություն, կոքս և գտված նավթամթերք, քիմիական նյութեր, ռետին և պլաստմասե, ոչ մետաղական հանքային այլ արտադրանքներ, մետաղներ, համակարգիչ, էլեկտրոնիկա, էլեկտրական սարքավորումներ, մեքենաներ և սարքավորումներ, շարժիչային տրանսպորտային միջոցներ, կցանքներ և այլն, կահույք, այլ)	Բնական գիտություններ (մաթեմատիկա, համակարգչային և տեղեկատվական գիտություններ) ճարտարագիտություն և տեխնոլոգիա (քաղաքացիական, էլեկտրական, մեխանիկական, քիմիական, նյութեր, կենսատեխնոլոգիա, նանոտեխնոլոգիա, այլ)	Հիմնարար կատարման տեխնոլոգիաներ (առաջադեմ արտադրական համակարգեր, առաջադեմ նյութեր, արդյունաբերական կենսատեխնոլոգիա, միկրո / նանոէլեկտրոնիկա, նանոտեխնոլոգիա, ֆոտոնիկա) Նշում. ՏՀՏ ոլորտին է վերաբերում առանձին սմարթ մասնագիտացում, ուստի հանվել է այստեղից:	Միջին	Միջին	Միջին	Միջին	x	Բարձր	Միջին	Ցածր	միջին	Ցածր

No	Սմարթ մասնագիտացման առաջնահերթ ոլորտ	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական տիրույթները ⁶	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական նպատակները ⁸	Պոտենցիալ՝ խաչաձև նորարարությունների համար ⁹									
							1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6	Տեղեկատվական և հաղորդակցական տեխնոլոգիաներ	ՏՀՏ զարգացում և հայտեր բոլոր ոլորտներում	Երևան Լոռի Շիրակ	Տեղեկատվություն և հաղորդակցություն (հեռահաղորդակցություն, համակարգչային ծրագրավորում, խորհրդատվություն և հարակից գործողություններ, տեղեկատվական ծառայության գործունեություն)	Բնական գիտություններ (մաթեմատիկա, համակարգչային և տեղեկատվական գիտություններ), ճարտարագիտություն և տեխնոլոգիա (էլեկտրոնային ճարտարագիտություն, տեղեկատվական ինժեներություն, այլ), սոցիալական գիտություններ (հոգեբանություն և ճանաչողական գիտություններ, լրատվամիջոցներ և կապի միջոցներ, այլ)	Թվային օրակարգ (բարձր արագությամբ լայնաշերտ ցանց, լայնաշերտ ցանց գյուղական բնակավայրերում, սմարթ ցանցեր, էլեկտրոնային առևտուր և առցանց ՓՄՁ-ներ, էլեկտրոնային կառավարում (էլեկտրոնային գնումներ, էլեկտրոնային մասնակցություն), էլեկտրոնային առողջապահություն, էլեկտրոնային ներառում, ՏՀՏ վստահություն, կիբեր անվտանգություն և ցանցային անվտանգություն, սմարթ քաղաքներ, նոր ՉԼՄ-ներ, բաց տվյալներ և այլն, ՀԿՏ-ներ	Միջին	Միջին	միջին	միջին	բարձր	x	Բարձր	Բարձր	Բարձր	Միջին

No	Սմարթ մասնագիտացման առաջնահերթություն	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական տիրույթները ⁶	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական նպատակները ⁸	Պոտենցիալ՝ խաչաձև նորարարությունների համար ⁹									
							1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7	Մարդու առողջություն և սոցիալական բարօրություն	Մարդկային առողջության և սոցիալական բարօրություն ոլորտներ և ծառայություններ, ինչպիսիք են՝ մոլեկուլային տեխնոլոգիաները, բժշկության և կենսաֆարմիկայի համար, անհատական և հանրային առողջության առաջադեմ կիրառական տեխնոլոգիաներ; առաջադեմ բժշկական ճարտարագիտություն՝ վաղ ախտորոշման և բուժման, անհատականացված բժշկության համար, վերականգնման և գեղեցկության համար, և այլն:	Երևան Բոլոր մարզերը	Արտադրություն (դեղագործական արտադրանքների և դեղագործական պատրաստուկների արտադրություն), մարդու առողջություն, այլ ծառայություններ (անհատական սպասարկման գործողություններ)	Բժշկական և առողջապահական գիտություններ (հիմնական, կլինիկական բժշկություն, առողջապահական գիտություններ, բժշկական կենսատեխնոլոգիա և այլն), ճարտարագիտություն և տեխնոլոգիա (քիմիական, բժշկական ճարտարագիտություն), սոցիալական գիտություններ (հոգեբանություն և այլն)	Հասարակական առողջություն և անվտանգություն (ծերացող հասարակություն, հանրային առողջություն և սոցիալական բարօրություն, նոր կամ բարելավված ծառայողական ապրանքներ)	միջին	միջին	Բարձր	Ցածր	Ցածր	Բարձր	x	Ցածր	միջին	միջին

No	Սմարթ մասնագիտացման առաջնահերթ ոլորտ	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական տիրույթները ⁶	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական նպատակները ⁸	Պոտենցիալ՝ խաչաձև նորարարությունների համար ⁹									
							1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
8	Ստեղծագործական և փորձի վրա հիմնված արդյունաբերություններ և ծառայություններ	Նորարարական՝ արվեստ և արհեստ, ներառյալ՝ կատարողական արվեստ, ռադիո / հեռուստատեսություն, կինոնկար և տեսաֆիլմ/ մուլտիմեդիա, սպորտ և ժամանց, զվարճանք և միջոցառումներ, ճարտարապետություն, գրքեր և մամուլ, տուրիզմ, գաստրոնոմիա և հարակից ոլորտներ	Երևան Գեղարքունիք Լոռի Կոտայք Շիրակ Սյունիք Վայոց Ձոր Տավուշ	Տեղեկատվություն և հաղորդակցություն (իրատարակչական գործունեություն, նկարահանումներ, վիդեո և հեռուստատեսային ծրագրեր, ձայնագրման և երաժշտության իրատարակչություն, ծրագրավորման և հեռարձակման աշխատանքներ), արվեստ, ժամանց և հանգիստ (ստեղծագործական, արվեստի և զվարճանքի միջոցառումներ, գրադարաններ, թանգարաններ և այլ մշակութային գործունեություն, սպորտային գործունեություն) և զվարճանքի և հանգստի կազմակերպման աշխատանքները), կացարանների և սննդի կազմակերպում	Ճարտարագիտություն և տեխնոլոգիա (քաղաքացիական, էլեկտրոնային, տեղեկատվական ճարտարագիտություն), սոցիալական գիտություններ (հոգեբանություն և ճանաչողական գիտություններ, սոցիոլոգիա, սոցիալական և տնտեսական աշխարհագրություն, լրատվամիջոցներ և կապեր, այլ), հումանիտար և արվեստ (պատմություն և հնագիտություն, լեզուներ և գրականություն, արվեստ, և այլն)	Մշակութային և ստեղծագործական արդյունաբերություններ ^Ծ առաջությունների նորարարություն (նոր կամ կատարելագործված ծառայություններ)	Միջին	միջին	Ցածր	Ցածր	Ցածր	Բարձր	Ցածր	×	միջին	Ցածր

No	Սմարթ մասնագիտացման առաջնահերթ ոլորտ	Նկարագիր	Առաջատար վայրերը ⁵	Հիմնական տնտեսական տիրույթները ⁶	Հիմնական գիտական տիրույթները ⁷	Քաղաքականության հիմնական նպատակները ⁸	Պոտենցիալ՝ խաչաձև նորարարությունների համար ⁹									
							1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
9	Նոր կրթություն	Առաջադեմ կրթության համակարգեր և լուծումներ, ինչպիսիք են՝ հեռավար / խառը ուսում, էլեկտրոնային ուսում, ոչ ֆորմալ կրթություն, ժամանակակից ինքնազարգացման և կրթության տեխնոլոգիաներ ու գործընթացներ, դասավանդման և ուսուցման նորարարական մեթոդներ և այլն՝ կենտրոնանալով բարձրագույն և մասնագիտական կրթության վրա, որոնք կապված են մյուս բոլոր սմարթ մասնագիտացումների հետ:	Երևան Լոռի Շիրակ Տավուշ	Կրթություն (բոլոր կատեգորիաները,)	Հասարակական գիտություններ (հոգեբանություն և ճանաչողական գիտություններ, կրթություն, լրատվամիջոց և հաղորդակցություն, այլ)	Սոցիալական նորարարություն՝ կրթության, հմտությունների և վերապատրաստման ոլորտում	միջին	միջին	միջին	Ցածր	միջին	Բարձր	միջին	միջին	x	Ցածր
10	Նոր սոցիալական ծառայություններ	Առաջադեմ սոցիալական ծառայություններ, ինչպիսիք են՝ հեռակա աջակցությունը, կենսապահովման լուծումների աջակցությունը, բարելավված աջակցության կարիքների գնահատում և մատուցում, ինչպիսիք են՝ անհատականացված աջակցությունը աղքատության, անօթևանության, հաշմանդամության, ծերության և այլ իրավիճակներում և պայմաններում:	Երևան Բոլոր մարզերը	Սոցիալական աշխատանքի գործողություններ	Հասարակական գիտություններ (հոգեբանություն, տնտեսագիտություն, սոցիոլոգիա, իրավաբանություն, քաղաքագիտություն, սոցիալական և տնտեսական աշխարհագրություն)	Սոցիալական նորարարություն՝ երեխաների խնամքի, տարեցների խնամքի, սոցիալական բարօրության, սոցիալական ներառման մեջ	միջին	Ցածր	Ցածր	Ցածր	Ցածր	Միջին	միջին	Ցածր	Ցածր	x

2. ՈւժՅՍ վերլուծություն

Գծապատկեր 7. Ամփոփ ՈւժՅՍ վերլուծություն Հայաստանում տարածքային զարգացման և սմարտ մասնագիտացման համար

Ուժեղ կողմեր	Թույլ կողմեր
Տնտեսական զարգացում	
- Հայաստանի մրցունակ դիրքը՝ համեմատած նմանատիպ երկրների հետ՝ ընդհանուր քաղաքականության շրջանակով, որը նպաստում է տնտեսական զարգացմանը (բիզնես սկսելու հեշտություն, տնտեսության կարողություն արտաքին շուկերից արագ վերականգնվելու համար): - Որոշ ռեգիոններում նկատվում է տնտեսական գործունեության լայն խառնուրդ՝ առանց ցուցաբերելու ծայրահեղ մեծ վստահություն այնպիսի ցածր մակարդակի հավելյալ արժեքի սեկտորի վրա, ինչպիսին է՝ կենսապահովմանն ուղղված (սպառողական), ավանդական գյուղատնտեսությունը: Որոշ մարզերում, ինչպիսիք են՝ Ծիրակը, Լոռին և Տավուշը, աճում է ժամանակակից արդյունաբերության և սպասարկման այնպիսի ոլորտների մասնաբաժինը, ինչպիսիք են՝ տեղեկատվության և հաղորդակցության տեխնոլոգիաները և արվեստը / ստեղծարար արդյունաբերությունները:	- Տարածքային կայուն, էական և երբեմն ծայրահեղ անհավասարություններ տնտեսական զարգացման առումով. տասը մարզերից յոթը, այսինքն՝ երկրի բնակչության ավելի քան 40% -ը, ունի հարուստ սերնդի համեմատելի ցածր մակարդակ (մեկ շնչի հաշվով ազգային ՀՆԱ-ի 70% -ից ցածր): - Գյուղական համայնքների մեծ մասում առկա չդիվերսիֆիկացված տնտեսական կառույցներ՝ սպառողական գյուղատնտեսությամբ՝ որպես գերակշռող գործունեություն: - Մեկ տնտեսական աճի շարժիչի վրա չափազանց մեծ հույս դնելը՝ կենտրոնացնելով երկրի տնտեսության կեսից ավելին (ՀՆԱ տերմիններով), իսկ ռեգիոնալ աճի այլ կենտրոնները լիարժեք զարգացած չեն, նկատվում է զբաղվածության շատ ավելի ցածր մակարդակ և սահմանափակ ձեռնարկատիրական ակտիվություն: - Թույլ ենթակառուցվածք, հատկապես ճանապարհային և երկաթուղային տրանսպորտի, որը բացասաբար է անդրադառնում հեռավոր մարզերի տնտեսական կատարողականի վրա: - Մարդկային տնտեսական չօգտագործված ներուժ, հատկապես ավելի քիչ զարգացած ռեգիոններում, որոնք հաստատվել են տնտեսական ակտիվության ցածր ցուցիչներով և գյուղատնտեսության մեջ թաքնված գործազրկության բարձր մակարդակով:
Սոցիալական զարգացում	
- Հայաստանի մարզերի հոմոգենության բարձր մակարդակ՝ սոցիալական շերտի տեսանկյունից, որոնք զերծ են էթնիկական կամ մշակութային լարվածությունից, և այլն: - Սոցիալական բազային պաշտպանության և ծառայությունների հասանելիություն (կրթություն, առողջապահություն, թոշակ, սոցիալական աջակցություն, և այլն), չնայած, որ կա ոչ հավասար հասանելիության և	- Մարզեր, որտեղ նկատվում է բնակչության նվազման կայուն և ուժեղ միտում՝ աշխատանքի և պատշաճ կենսապայմանների հնարավորությունների պակասի պատճառով, ամայացող, ծերացող պետության ֆոնի վրա: - Բոլոր մարզերում տարբեր մակարդակով առկա աղքատություն և վատ կենսապայմաններ, որոնք ավելի բարձր են

որակ, ավելի ցածր է հիմնականում ավելի քիչ զարգացած մարզերում և ծայրամասային տարածքներում:	մասնավորապես գյուղական, ծայրամասային և լեռնային վայրերում: – Առողջապահության, կրթության և այլ հանրային ծառայությունների ոչ հավասար հասանելիություն, ինչպես նաև մարզերի միջև թույլ կապ, որը շատ ցածր մակարդակի է ծայրամասային վայրերում: Էական անհամաչափություն է նկատվում տեղական մարդակում Երևանի և այլ վայրերի միջև, քաղաքային և գյուղական համայնքների, ցածրադիր և բարձրադիր-լեռնային վայրերի, միրջազգային սահմաններին մոտ և հեռու գտնվող վայրերի (հատկապես հակամարտության գոտիներին) միջև: – Մարզերի մեծ մասը (և պետությունը) բնութագրվում են մարդկային զարգացման համեմատաբար ցածր մակարդակով, ինչպես ցույց է տալիս Մարդկային զարգացման ինդեքսը: – Պատմական պատճառներով ցածր սոցիալական կապիտալ ընդհանուր առմամբ (վստահություն, համագործակցություն և այլն) և կառավարման թույլ համակարգեր (տեղական և ռեգիոնալ ինքնակառավարման համար սահմանափակ մասշտաբներ):
Շրջակա միջավայրի պաշտպանություն	
– Հայաստանի մարզերի (և ամբողջ երկրի) շրջակա միջավայրի պաշտպանության բավականին ուժեղ կատարողական, երբ համեմատում ենք բենչմարքինգային այլ երկրների հետ (զբաղեցնում է հորվաթիայի անմիջապես հաջորդ տեղը): Կենսաբազմազանությանը վերագրվող ամենամեծ ուժեղ կողմերն են՝ համեմատաբար համաչափ զարգացած գյուղատնտեսությունը և առողջ անտառտնտեսությունը (ինչպես ցույց է տալիս Շրջակա միջավայրի կատարողականի ինդեքսի դասակարգումը):	– Մարզերում առկա բնապահպանական հիմնական խնդիրները կապված են ոչ կայուն էներգիայի աղբյուրներից գերկախվածության և օդի վատ որակի հետ: Ավելին, կոշտ թափոնների և կեղտաջրերի կառավարումը չի կատարվում պատշաճ կերպով՝ նվազեցնելով տարածքային ճկունությունը կլիմայի փոփոխության հանդեպ և մեծ ռիսկերի վտանգելով բնական ռեսուրսները: – Շրջակա միջավայրի վիճակի միևնույն, եթե կա, երկարաժամկետ բարելավում, հատկապես այն մարզերում, որոնք ազդեցություն են կրում հանքագործական արդյունաբերություններից և բացահանքերի շահագործումից՝ շարունակելով մեծ ճնշում գործադրել շրջակա միջավայրի վրա: – Ձրային ռեսուրսների ոչ արդյունավետ կառավարում զուգորդված սահմանափակ կարողությունների և թույլ ենթակառուցվածքի հետ:
Հետազոտություն և նորարարություն (սմարթ մասնագիտացման համատեքստում)	

– Չնայած տնտեսական և նորարարական համակարգերի ընդհանուր թույլ կողմերին՝ վերջին տարիներին որոշ ոլորտներում նկատվում է դինամիկ զարգացում (օրինակ՝ արտադրության, կացարանի և սննդի ծառայությունների (տուրիզմի հետ կապված), ՏՀՏ, կրթության, առողջապահության մեջ), արտահանումն աճում է (սնունդ և խմիչքներ, մետաղներ, ադամանդագործություն, տեքստիլ, գրոսաշրջություն) և գրավում օտարերկրյա ներդրումներ: Այս ոլորտներից որոշները լավ համապատասխանում և ներուժի տեսակյունից օգուտ են ստանում գլոբալ շուկայական միտումներից և հիմնական գլոբալ մարտահրավերներից: – Նշանակալի բարելավումներ են տեղի ունեցել Հ և Չ ու տնտեսական կատարողականի մեջ, որտեղ հանրային քաղաքականությունները հստակորեն սահմանել են գլոբալ հնարավորություններն ու տրամադրել են լայն ոլորտային աջակցություն, ներառելով նորարարություն , կրթություն, ներդրումներ և ձեռնարկատիրություն, օրինակ՝ ՏՀՏ ոլորտում; այնուամենայնիվ այս դրական փոփոխություններից շահում է հիմնականում Երևանը և ավելի շատ ուրբանիզացված մարզերը (Շիրակ, Լոռի):	– Ազգային նորարարության ոչ ամբողջական քաղաքականություն, որը ազդում է նորարարության և տնտեսական կատարողականի ամբողջ մակարդակի վրա, և հատկապես ավելի քիչ զարգացած մարզերի դեպքում, ինչպես երևում է ՀՆԱ-ի մեջ Հ և Չ ոչ բավարար ծախսերից, նորարարություններից, որում գերակշռում է քիչ գործունեությամբ տեխնոլոգիաների և սարքավորումների ձեռք բերելը՝ կապված նոր գիտական կամ ինժեներական լուծումների առևտրայնացման և ապրանքների զարգացման հետ; ռիսկերի/վենչուրների/ սկզբնական կապիտալի հասանելիության ցածր մակարդակը ևս գործն է: – Ոչ արդյունավետ Հ և Չ անձնակազմ և տնտեսության ու հասարակության կարիքներին չհամապատասխանող հմտություններ, որի վիճակն ավելի է վատթարանում «ուղղելի արտահոսքի» պատճառով՝ հիմնականում ազդելով բարձրագույն կրթություն ստացած և երիտասարդ ձեռնարկատերերի վրա: – Ընդհանուր առմամբ առանձնացված հետազոտության և բիզնես ոլորտներ, որոնք բարելավված համագործակցության կարիք ունեն: – Ձեռնարկատիրական գործողությունների ցածր մակարդակը և ՓՄՁ-ների ցածր թվաքանակը, հատկապես գյուղական համայնքներում: – Ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների օգտագործման ցածր մակարդակ, բնակչության կողմից ՏՏ ոլորտի յուրացման դանդաղ ընթացք՝ զուգակցված էլ. կառավարման համակարգի քիչ զարգացվածությամբ և հանրային հատվածի կողմից նորարարությունների սահմանափակ օգտագործմամբ, օրինակ՝ գնումների գործընթացում, որտեղ նկատվում է անհավասար հասանելիություն մարզերի միջև:
Տարածքային զարգացման կառավարում և հարակից հիմնախնդիրներ	
– Վերջին տարիների ընթացքում Հայաստանում ՏԶ քաղաքականությանն ուղղված կենտրոնական մակարդակի հաստատության՝ Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության հետ միասին ստեղծվել և բարելավվել է տարածքային զարգացման շրջանակը:	– Սահմանափակ գործառնական և հարկաբյուջետային ապակենտրոնացում, ինչը հանգեցնում է զարգացման համար տարածաշրջանային և տեղական դերակատարների ցածր ներգրավվածության և դրանց ներուժի անօգտագործմանը: – Սահմանափակ կարողություններ՝ կազմակերպելու, ղեկավարելու և խթանելու տարածքային և տեղական զարգացումը,

– S2 բարեփոխումները համալրվում են հանրային կառավարման մեջ փոփոխություններով, հատկապես տեղական կառավարման մարմինների շարունակվող խոշորացումը (համայնքապետարաններ) և բարձրացնելով նրանց դերը՝ որպես զարգացնող դերակատարներ (օրինակ՝ տեղական տնտեսական պլանավորման ներդրումը), արդեն ցույց է տալիս տեղական կառավարման մարմինների կողմից զարգացման ռեսուրսների օգտագործման բարելավում:	հատկապես ավելի հեռավոր վայրերում, ինչն արտացոլում է պետական կառավարման ընդհանուր թույլ կողմերը (ցածր աշխատավարձ, ցածր մոտիվացիա, անձնակազմի բարձր ռոտացիա և այլն): – Տարածքային զարգացման քաղաքականության ուղղությունները և բարեփոխումները դեռևս պահանջում են լիարժեք գործնական կիրառում կառավարման բոլոր մակարդակներում (ապացույցների վրա հիմնված պլանավորում, ծրագրի կառավարում, արդյունքների վրա հիմնված բյուջետավորում և այլն):
Հնարավորություններ	Սպառնալիքներ
Տնտեսական զարգացում	
– Առկա արտադրողական կարողություններ գյուղատնտեսության և այլ սեկտորների մեջ, որոնք կարող են օգտագործվել բարելավված քաղաքականությունների ներքո: – Բիզնեսի և ձեռներեցության խթանման խորը բարեփոխումներ՝ ամենուրեք տնտեսական աճի էնդոգեն ներուժը ազատելու համար: – Տնտեսության առավել խոստումնալից ոլորտները ակտիվացնելու պատրաստակամություն, որոնք կարող են զարգանալ և ստեղծել աշխատատեղեր և միջազգայնացման բարձր ներուժ՝ հիմք ընդունելով սմարթ մասնագիտացման մոտեցումը. 1. Չարգացած գյուղատնտեսություն 2. Նոր մթերքներ 3. Քաղցրահամ ջրերի կայուն կառավարում 4. Կայուն հանքարդյունաբերություն 5. Առաջադեմ արդյունաբերություն 6. ՏՀ տեխնոլոգիաներ 7. Առողջություն և բարեկեցություն 8. Ստեղծագործական և փորձի վրա հիմնված արդյունաբերություններ և ծառայություններ 9. Նոր կրթություն 10. Նոր սոցիալական ծառայություններ	– Էկոնոմիկայի հետագա արտաքին ցնցումներ և / կամ գլոբալ լճացում՝ սահմանափակելով զարգացման հնարավորությունները և դարձնելով ռեգիոնալ զարգացումը քիչ կարևոր առաջնահերթություն: – Ազգային և ռեգիոնալ տնտեսությունների թերմեկուսացում՝ աշխարհաքաղաքական բարդ դիրքի պատճառով: – Տնտեսական աճ՝ հիմնականում հիմնված բնական ռեսուրսների և ցածր կարողությունների վրա, ինչը դարձնում է ազգային և տարածքային արտադրությունն ու ծառայությունները միջազգայնորեն ավելի ու ավելի քիչ մրցունակ: – Ճնշում տնտեսության վրա՝ կլիմայի փոփոխության և այլ գլոբալ մարտահրավերների պատճառով:
Սոցիալական զարգացում	
– Կենտրոնացում աշխատատեղերի և տնտեսական այլ հնարավորությունների վրա՝ արտագաղթը նվազեցնելու համար, հատկապես անապահով տարածքների դեպքում, և առավել խոցելի խմբերի իրավիճակը բարելավելու համար: – Սոցիալական ենթակառուցվածքում և ծառայությունների մեջ նոր մոդելների և	– Ծարունակելով բարձր սոցիալական անհավասարությունները՝ արտացոլելով խորը տնտեսական, կրթական, մշակութային և կարգավիճակի այլ բաժանումներ՝ սահմանափակելով անհատական արտադրողականությունը, ձեռնարկությունը, մոբիլությունը և ստեղծարարությունը:

տեխնոլոգիաների օգտագործում, որոնք կբարելավեն որակն ու հասանելիությունը առանց ծախսերի էական աճի:	– հիստ սոցիալական աղբատության, հաշմանդամության և հարատևած դժվարությունների այլ պատճառների համակենտրոնացված սոցիալական խնդիրներ՝ որոնք ի վերջո առաջացնում են բնակչության բացառում և մարգինալացում:
Շրջակա միջավայրի պաշտպանություն	
– Միջազգային լավ պրակտիկայի և ժամանակակից տեխնոլոգիական և կառավարման լուծումների առկայություն՝ բնական ակտիվների կայունությունը ապահովելու համար, միաժամանակ տնտեսական առավելությունները ուժեղացնելով՝ թույլ տալով արագ առաջընթաց Հայաստանի մարզերում: – Մարզերի բնակչության իրազեկվածության աճ՝ բնական ռեսուրսների կայուն օգտագործման և դրանց պահպանության անհրաժեշտության վերաբերյալ:	– Արտաքին ռիսկերի և մարտահրավերների (կլիմայի փոփոխություն, գերբնակեցում, ռեսուրսների սպառում և այլն) աճ՝ զուգորդված ցածր ճկունությամբ, ինչը հանգեցրել է բարձր տնտեսական և բնապահպանական ծախսերի (օրինակ՝ էներգիայի ցածր արդյունավետության և վերականգնվող աղբյուրների ցածր օգտագործման), և ի վերջո սահմանափակում տնտեսական և սոցիալական նպաստների համար ակտիվների օգտագործումը:
Հետազոտություն և նորարարություն (սմարթ մասնագիտացման համատեքստում)	
– Գաղափարների և արտաքին փորձի առկայություն՝ բարեփոխելու ինստիտուտները և ակտիվացնելու համագործակցությունը հետազոտական և նորարարական ոլորտում, ինչը կլուծի հիմնական կառուցվածքային և կատարողական թերությունները և կբարելավի ռեգիոնալ բնակչության և տնտեսությունների նորարարականության ընդհանուր մակարդակը: – Հետագա առաջընթաց S2 քաղաքականության մեջ, որը հնարավոր է հարակից կառույցները բարեփոխելով և կառուցողականորեն օգտագործելով արտաքին աջակցությունը, որը հասանելի է ԵՄ, այլ դոնորների և միջազգային ֆինանսական ինստիտուտների կողմից: – Սմարթ մասնագիտացման մոտեցման ներքո փորձաքննության հասանելիություն՝ առաջնորդելու առավել հեռանկարային առաջնահերթ ոլորտների զարգացումը որպես մրցունակության և կառուցվածքային փոփոխությունների շարժիչներ, ներգրավելով բոլոր շրջանները՝ իրենց էնդոգեն ակտիվների և հմտությունների համապատասխան:	– Հետազոտական և նորարարական ոլորտի շարունակական բաժանում՝ գործնական տնտեսական և սոցիալական ծրագրերից, և անբավարար ռեսուրսներ հատկացում Հ և Ն և Ն- ին: – Հանրային վարչակազմ (հատկապես քաղաքականություն մշակողները) ռազմավարական համակարգողի և մոտիվատորի դերը չընդունող, բոլոր քառակողմ գործընկերներին չընդգրկող՝ որոնք խթանում են համաձայնեցված, ընտրված սմարթ մասնագիտությունները:
Տարածքային զարգացման կառավարում և առնչվող հարցեր	
– Արտաքին ֆինանսական և տեխնիկական աջակցության հասանելիություն, և կարողությունների զարգացում՝ շարունակելով տզ բարեփոխումները	– Ծարունակական լարված հարաբերությունները հարևան երկրների հետ՝ բացասաբար ազդելով որոշ տարածքների և հատկապես սահմանամերձ

արտաքին աջակցության կապիտալիզացիայով: – Հասանելի ֆինանսավորման (ազգային, միջազգային և տեղական; պետական և մասնավոր) համախմբում դրանք ծրագրերին հաապատասխան ծախսելու և ֆինանսավորման (կիսա) մրցակցային բաշխման միջոցով: – Տարածքային կառավարման բարեփոխումը (համայնքների հետագա խոշորացում)՝ որպես ընդլայնված համայնքային և միջհամայնքային մակարդակում ավելի լայն մակարդակի կոմպլեքս, սոցիալ-տնտեսական միջամտություններ ներդնելու մեխանիզմ:	շրջանների զարգացման հեռանկարների վրա: – Տարածքային և տեղական դերակատարների լիարժեք ներգրավվածության բացակայություն ավելի լայնածավալ, ինտեգրված, հնարավորինս համատեղ մշակված և իրականացված նախագծերում, որոնք կարող են ունենալ նշանակալի ռեզիոնալ ազդեցություն՝ խիստ ցրված և ոչ կենտրոնացած միջամտություններ: – Տարածքային կառավարման անարդյունավետ կառույցներ, ինչպես նաև տարածքային և տեղական զարգացման համար կախվածություն արտաքին ֆինանսավորումից (բյուջե և դոնորների):
---	--

1. Ռազմավարական հայեցակարգ, նպատակներ եւ սկզբունքներ

Տարածքային զարգացման նպատակների և առաջնահերթությունների հիմնական կառուցվածքը վերաբերում է իրավիճակի և քաղաքականության վերանայման միջոցով հայտնաբերված հիմնական խնդիրներին՝ ապահովելով Հայաստանում S2 քաղաքականության «կառավարում ըստ նպատակների» (կառավարման միջոցով արդյունքներ) շրջանակ:

Առաքելություն

Տարածքային զարգացման քաղաքականությունը տրամադրում է համահունչ խթաններ՝ Հայաստանի բոլոր մարզերի մրցունակությունը բարելավելու համար, հիմք ընդունելով հատուկ էնդոգեն ներուժը՝ ապահովել սոցիալ-տնտեսական համախմբվածության և շրջակա միջավայրի համաչափության բարձր մակարդակ: Նորարարությունը լայնորեն խթանվում և խրախուսվում է սմարթ մասնագիտացման մոտեցման կիրառմամբ:

S2 քաղաքականությունը սերտորեն համակարգվում է կենտրոնական նախարարությունների միջև և իրականացվում է միջազգային, ազգային և ենթաազգային դերակատարների հետ համատեղ:

Տեսլական և նպատակներ

Տարածքային զարգացումը կառավարվում է ռազմավարական տեսլականի ուղղությամբ.

«Հայաստանը հաջողակ է մրցունակություն և նորարարություն կառուցելու և իր բոլոր տարածքների միջև համախմբվածություն ու կայունություն ապահովելու մեջ»:

Հայաստանի տարածքային զարգացման քաղաքականության նպատակը հետևյալն է.

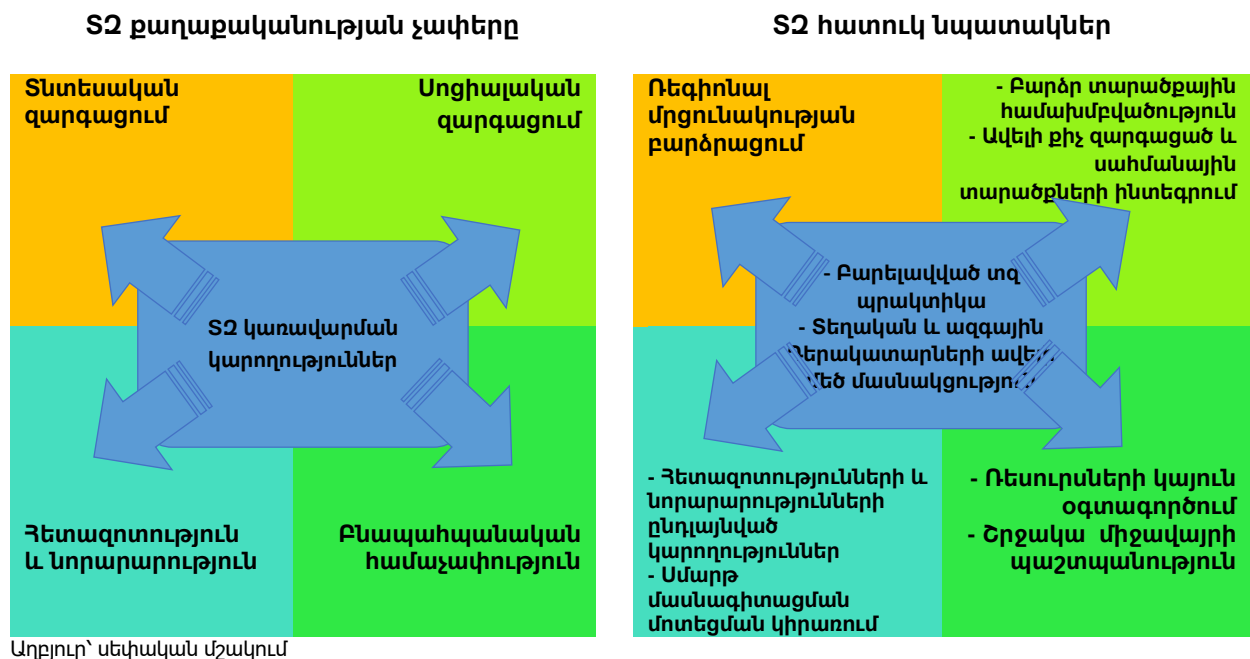
«Ապահովել Հայաստանի բոլոր տարածքների համար տնտեսական և սոցիալական, տարածքային համաչափ և կայուն զարգացում՝ ըստ իրենց հատուկ կարիքների և ռեսուրսների, լավագույն փորձի և նորարարական մոտեցումների կիրառմամբ»:

Այս ընդհանուր նպատակը բաղկացած է հետևյալ տարրերից, որոնք կազմում են S2 քաղաքականության հատուկ նպատակները.

1. Բոլոր տարածքների մրցունակության բարձրացում՝ հիմնվելով իրենց էնդոգեն ներուժի վրա, թույլ տալով ավելի լավ ինտեգրում ազգային և միջազգային տնտեսություններ:
2. Տարածքային համախմբվածության բարձր մակարդակի ապահովում՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով ավելի քիչ զարգացած տարածքներին և սահմանամերձ տարածքներին:

3. Բոլոր մարզերում բնական ռեսուրսների կայուն օգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության ապահովում:
4. Հետազոտական և նորարարական կարողությունների ընդլայնում՝ լայն տարածում գտած նորարարությունների խթանմամբ և բոլոր ոլորտներում սմարթ մասնագիտացման մոտեցման կիրառմամբ:
5. Տարածքային զարգացման պրակտիկայի կատարելագործում՝ գործառնական ծրագրավորմամբ, տարածքային և տեղական դերակատարների ավելի մեծ մասնակցությամբ զարգացման պլանավորման և իրականացման գործընթացում:

Գծապատկեր 8: S2 քաղաքականության հատուկ նպատակները

Հայաստանում S2 քաղաքականության երկարաժամկետ տեսլականին համահունչ՝ ռազմավարական առումով արդյունքները ստուգվելու են հետևյալ հստակ սահմանված մի քանի չափերի **հիմնական կատարողականի ցուցիչների** նկատմամբ, որոնք պետք է **ձեռք բերվեն մինչև 2025 թվականը**.

1. Հայաստանի մարզերը առաջացնում են ազգային ՀՆԱ-ի ավելի քան 50% -ը:
2. Տնտեսապես ակտիվ բնակչության, բարձրագույն և միջնակարգ մասնագիտական կրթություն ունեցող անձանց և ակտիվ ձեռնարկությունների բաժնեմասերը / գործակիցները 2014-ի համեմատ բոլոր մարզերում առնվազն 10 տոկոսային նիշով բարձրանալու են:
3. Բոլոր մարզերը ամբողջությամբ կմասնակցեն Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը՝
 - ոչ մի մարզ մեկ շնչի հաշվով ազգային ՀՆԱ-ի 50% -ից ցածր չի լինի, և
 - մարզերում բնակվող բնակչության 30% -ից պակասը, մեկ շնչի հաշվով ազգային ՀՆԱ-ի 70% -ից ցածր:
4. Բոլոր մարզերը կցուցաբերեն կոշտ թափոնների վերամշակման ավելի բարձր մակարդակ՝ կեղտաջրերի բարելավված կառավարում, վերականգնվող էներգիայի ավելի բարձր արտադրություն և ավելի մեծ էներգաարդյունավետություն՝ 2014-ի համեմատ:

5. Բոլոր մարզերն կօգտվեն սմարթ մասնագիտացման մոտեցման հետ կապված միջամտություններից և ներդրումներից:
6. Տարածքային զարգացման քաղաքականության իրականացումը կյանքի կոչվի մեկ գործող գործառնական ծրագրի (ՏԶԳԾ) միջոցով, որը կներառի բոլոր համապատասխան ծրագրերն ու գործիքները՝ Կառավարության և զարգացնող գործընկերների կողմից:

Վերոնշյալ համատեքստում տարածքային զարգացումը կենտրոնանում է քաղաքային աճի բևեռների, գործարար միջավայրի բարելավման, մարդկային կապիտալի ամրապնդման, հիմնական ենթակառուցվածքների ապահովման և նորարարությունների խթանման վրա: Հայաստանի տարածքային բազմակենտրոն զարգացումը հանդիսանում է ՏԶ քաղաքականության հիմնական մասը, որտեղ առաջնահերթությունը տրված է այն տարածքներին, որոնք հետ են մնում՝ ապահովելու նրանց սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը լիարժեք մասնակցությունը: Հայաստանի բոլոր մարզերը՝ ներառյալ քիչ զարգացածները, կդառնան ավելի գրավիչ վայրեր՝ ապրելու, աշխատելու, այցելելու և ներդրումներ կատարելու համար:

ՏԶ ընդհանուր և առանձնահատուկ նպատակները ձեռք կբերվեն մարզերի միջև տարբերակված ծրագրի բաղադրիչների և ֆինանսական հատկացումների միջոցով՝ ըստ դրանց զարգացման մակարդակի և համապատասխան դերակատարների միջև սերտ համագործակցության միջոցով:

Հայաստանի բոլոր մարզերում համաչափ տարածքային զարգացումը հնարավոր կլինի հասնել ինտեգրված մոտեցման միջոցով՝ հիմնվելով ենթակառուցվածքների, մարդկային կապիտալի և հանրային ծառայությունների ոլորտում պետական և մասնավոր ներդրումների համադրության միջոցով՝ խթանելով տնտեսական գործունեությունը և լայն նորարարությունները:

Թեմատիկ գերակայություններ

ՏԶ նպատակները ձեռք են բերվում միայն այն դեպքում, երբ համապատասխան միջամտությունների մի ամբողջ շարք է մշակվում և իրականացվում բազմաթիվ դերակատարների կողմից: Ստորև ներկայացված թեմատիկ առաջնահերթությունները միջամտությունների ոլորտներ են, որոնք համարվում են առավելագույնս նպատակահարմար և արդյունավետ՝ ՀՀ մարզերի ներկայիս ռազմավարական համատեքստում ՏԶ նպատակների իրականացման համար: Նրանք նաև ինտեգրում են համապատասխան ազգային **սմարթ մասնագիտացման առաջնահերթ ոլորտները**: Հետագա առաջնահերթությունները և թեմաները կարող են դիտարկվել և ավելացվել ՏԶ ընդհանուր նպատակներ՝ գործառնական ծրագրերի վերածելիս: Նախատեսված են հետևյալ թեմատիկ առաջնահերթությունները՝ ՏԶ նպատակներին դրանց համապատասխանության հետ միասին:

Գծապատկեր 9: ՏԶ գերակայություններ

No.	Առաջնահերթության վերնագիր	Նկարագիր	ՏԶ առավել համապատասխան նպատակներ
1	Տարածքային քաղաքային աճի բևեռների մշակում	Այս առաջնահերթության նպատակը երկրորդական քաղաքներում ավելի շատ «խառը տնտեսություններ» և նոր աշխատատեղեր ստեղծելն է, կյանքի որակի բարձրացումը, քաղաքային ենթակառուցվածքների վերականգնումը, ծառայությունների բարելավումը՝ ներառյալ սոցիալական ծառայությունները, ինչպես նաև բիզնեսին աջակցող կառույցների զարգացումը և ձեռներեցության խթանումը: Երևանի և Երկրի մնացյալ մասի միջև զարգացման մակարդակի համաչափության անհրաժեշտության պատճառով, և հաշվի առնելով աշխարհաքաղաքական նկատառումները՝ երկրորդական նշանակության քաղաքները կնշանակվեն և կաջակցվեն երկարատև	- Տարածքային մրցունակության աճ - Տարածքային համախմբման բարձր մակարդակ - Հետազոտական և նորարարական ընդլայնված կարողություններ - Սմարթ մասնագիտացման

No.	Առաջնահերթության վերնագիր	Նկարագիր	S2 առավել համապատասխան նպատակներ
		ջանքերով՝ ռեգիոնալ քաղաքային աճի բևեռներ դառնալու համար: Սմարթ մասնագիտությունները, ինչպիսիք են՝ «Առաջադեմ արդյունաբերությունները», «Տեղեկատվական և հաղորդակցական տեխնոլոգիաները», «Նոր կրթությունը» և «Նոր սոցիալական ծառայությունները», առավել կարևոր են:	մոտեցման կիրառում
2	Տարածքային և տեղական բիզնես պայմանների ամրապնդում	Այս գերակայությունը նպատակ ունի ստեղծել և զարգացնել տարածքային և տեղական նշանակության բիզնեսին աջակցող կառույցներ, վերականգնել արդյունաբերական տարածքները և աջակցել տարածքային և տեղական ձեռնարկատիրական նախաձեռնություններին, նպաստել աշխատատեղերի ստեղծմանը և տնտեսական կայուն աճին: Նախաձեռնությունները, ինչպիսիք են՝ բիզնեսի աջակցման կենտրոնները, սկսնակներին (ստարթ-ափ) աջակցության ծրագրերը, արդյունաբերական պարկերը և այլն, նախատեսվում են կենտրոնական փոքրածավալ արտադրության, նորարարությունների վրա հիմնված ձեռնարկությունների, առաջադեմ ծառայությունների վրա: Նախապատվությունը պետք է տրվի սմարթ մասնագիտացման առաջնահերթ ոլորտներին:	- Տարածքային մրցունակության աճ - Հետազոտական և նորարարական ընդլայնված կարողություններ - Սմարթ մասնագիտացման մոտեցման կիրառում
3	Զբոսաշրջության կայուն զարգացում և խթանում	Այս գերակայությունը նպատակ ունի հիմնականում պահպանել և խթանել մշակութային ժառանգությունը և շրջակա միջավայրի ռեսուրսները, ինչպես նաև բարելավել զբոսաշրջության ենթակառուցվածքի որակը, բարձրացնել մարզերի գրավչությունը, զարգացնել մարզային տնտեսությունները և ստեղծել նոր աշխատատեղեր: Ուշադրության կենտրոնում է գտնվում «Ստեղծարար և փորձի վրա հիմնված արդյունաբերություններ ու ծառայություններ» սմարթ մասնագիտացումը:	- Տարածքային մրցունակության աճ - Ռեսուրսների կայուն օգտագործում - Շրջակա միջավայրի պահպանում
4	Տարածքային և տեղական տրանսպորտային ենթակառուցվածքի և կապակցվածության բարելավում	Նպատակն է՝ բարձրացնել մարզերի հասանելիությունը և բնակչության, զբոսաշրջիկների, ապրանքների և ծառայությունների շարժունակությունը՝ կայուն տնտեսական զարգացումը և սոցիալական փոխանակումները խթանելու համար: Անհրաժեշտ է իրականացնել տարածքային և տեղական մասշտաբի ներդրումներ՝ բոլոր մարզերի և մեծ բնակավայրերի միջև լավ կապն ապահովելու նպատակով: Պետք է բարելավվի նաև էլ. կապը (օրինակ՝ բրոդբենդը (broadband): Կապակցվածությունը կարևոր է սմարթ մասնագիտացման բոլոր առաջնահերթությունների համար:	- Տարածքային համախմբման բարձր մակարդակ - Զիջ զարգացած և սահմանամերձ տարածքների ներգրավում
5	Ներդրումներ մարդկային կապիտալում և սոցիալական ենթակառուցվածքում	Նպատակն է՝ ստեղծել վայրեր՝ Էական նշանակություն ունեցող ծառայություններին բնակչության ավելի լավ հասանելիությունն ապահովելու համար, որը կնպաստի տնտեսական և սոցիալական համախմբմանը հասնելուն՝ առողջության, կրթության, արտակարգ իրավիճակներում սոցիալական և հանրության անվտանգության համար ենթակառուցվածքները բարելավելու միջոցով: Այս նպատակին կնպաստեն կրթության, զբաղվածության, նորարարության և ձեռնարկատիրության խթանումն ու մարզին ալացված խմբերի ներառումը: «Մարդկանց առողջություն և բարեկեցություն», «Ստեղծարար և փորձի վրա հիմնված արդյունաբերություններ ու ծառայություններ» և «Նոր կրթություն» սմարթ մասնագիտացումներն ամենից համապատասխանն են:	- Հետազոտական և նորարարական ընդլայնված կարողություններ - Սմարթ մասնագիտացման մոտեցման կիրառում - Զիջ զարգացած և սահմանամերձ տարածքների ներգրավում
6	Ներգրավված S2 ծրագրերի/պրոյեկտների մշակում և	Նպատակն է՝ աջակցության տրամադրել ազգային և ենթաազգային դերակատարներին տարածքային զարգացման ծրագրերի և պրոյեկտների թափանցիկ ու արդյունավետ իրականացման համար, որն իր մեջ	- S2 բարելավված փորձ - Տարածքային և տեղական

No.	Առաջնահերթության վերնագիր	Նկարագիր	S2 առավել համապատասխան նպատակներ
	տարածքային ու տեղական դերակատարների կարողությունների աճ	կներառի ռազմավարական պլանավորում, պրոյեկտների կառավարում և կառավարման ասպեկտներ: Առաջնահերթությունը պետք է տրվի բազմակողմանի միջամտություններին՝ համակցելով ենթակառուցվածքային և ոչ ենթակառուցվածքային տարրեր:	դերակատարների կողմից մասնակցության ավելի բարձր մակարդակ

Աղբյուր՝ սեփական մշակում

Վերոնշյալ գերակայությունները հետագայում պետք է հատկորոշվեն Օբյեկտիվորեն Ստուգելի Ցուցիչների (ՕՍՑ-ներ) միջոցով և վերածվեն գործառնական տերմինների՝ Տարածքային զարգացման գործառնական ծրագրերի (ՏԶԳԾ-եր) ներքո:

Գործառնական մոդալություն – Տարածքային զարգացման գործառնական ծրագրեր

Հայաստանի տարածքային զարգացման և սմարթ մասնագիտացման ռազմավարության արդյունավետ իրականացումը կպահանջի ՏԶ-ին ուղղված գործառնական ծրագրերի նախագծում և իրականացում: Նախատեսվում է, որ 2018թ-ին նախաձեռնված հետևյալ ծրագրերը կիրականացվեն և սերտորեն կհամապատասխանեն Միջնաժամկետ հանրային ծախսերի ծրագրին (բազմամյա պլաններ):

- Սկզբնական փուլ – Սկզբնական փուլում համակցվեցին ոլորտային և դոնորների՝ հատկապես «Աջակցություն տարածքային զարգացման գործընթացներին» (2013-2017թթ.) ԵՄ ծրագրի և ՀԲ 2014-2017թթ. ծրագրի կողմից ներդրված միջամտությունները: Ներդրված հիմնական նորություններն էին՝
 - Պիլոտային ՏԶ ծրագիր, որը ներառում էր ՏԶ քաղաքականության նպատակներին ուղղակիորեն ուղղված դրամաշնորհային սխեմա (2016-2020թթ.),
 - Տեղական և ռեգիոնալ սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրերի նոր տեսակներ ՀՏՀՀ կողմից:
- **1-ին ՏԶ գործառնական ծրագիր (2018-2020թթ.)** – 1-ին ՏԶԳԾ-ը հիմնված է սկզբնական փուլից քաղված դասերի վրա և արտացոլում է ԵՄ կառուցվածքային ֆինանսավորման ծրագրերի ներքո սահմանված ծրագրավորման մոտեցումը: Ակնկալվում է, որ մինչ 2020թ-ը ՏԶ ռազմավարության 2025թ-ի թիրախների մոտ 40%-ը կիրականացվի: 2018-2020թթ. ՏԶԳԾ-ի իրականացումը թույլ է տալիս վերանայել և կարգավորել առկա ՏԶ-ին վերաբերող ծրագրերը, ինչպես նաև ներդնել այնպիսի նոր գործիքներ, ինչպիսիք են՝ կենտրոնական բյուջեից տեղական ինքնակառավարման մարմիններին տրամադրվող մրցունակ սուբսիդիաները/դրամաշնորհները (նախաձեռնվել է 2018թ-ին):
- **Հետագա ՏԶ գործառնական ծրագիր(եր)** – Հաջորդական ՏԶԳԾ(ները) կհիմնվեն 2018-2020թթ. ՏԶԳԾ-ի փորձի վրա: Դրանք պետք է նպաստեն 2025թ-ի ռազմավարական թիրախների մնացյալ 60%-ի ձեռքբերմանը: 2-րդ ՏԶԳԾ-ը պետք է մշակվի 2020թ-ին և իրականացվի 2021-2025թթ-ին:

2. Գործողությունների պլան

Վերջին տարիներին Հայաստանում տարածքային զարգացման քաղաքականությունը արագորեն զարգանում է: S2 բարեփոխումները այժմ հաստատված են միջնաժամկետ հեռանկարով: Հետագա բարեփոխումները կներդրվեն S2 ռազմավարական նպատակներին հասնելու ուղղությամբ առաջընթացի միջանկյալ վերանայման հիման վրա: Հետևաբար նոր բարեփոխումներ պետք է համաձայնեցվեն 2023/2024 թվականներին:

Գծապատկեր 10: Տարածքային զարգացման բարեփոխումների գործողությունների պլան (ամփոփ տեղեկատվություն)

No.	Քայլեր և կարևոր իրադարձություններ	Պատասխանատու մարմին(ներ)	Ժամանակացույց
1	Սմարթ մասնագիտացման գերակա ոլորտների և Կոդմոնորոշումների (նպատակների) ներգրավում ոլորտային քաղաքականությունների և ծրագրերի մեջ	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն Էկոնոմիկայի նախարարություն Կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարություն Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն Շրջակա միջավայրի նախարարություն	2020 հունիս
2	Սմարթ մասնագիտացման գերակա ոլորտների և Կոդմոնորոշումների (նպատակների) ներգրավում տարածքային/մարզային զարգացման ռազմավարություններում	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն (ՏԻՄ-երի և մարզպետարանների հետ համագործակցությամբ) ԵՄ տեխնիկական աջակցություն	2020 սեպտեմբեր
3	2018-2020թթ. ՏՀԳԾ-ի թեմատիկ ընդլայնում սոցիալ-տնտեսական զարգացման խնդիրներին ուղղված գերակայություններով և միջոցառումներով՝ ներառյալ փոփոխություններ Կառավարության կողմից ՏԻՄ-երի զարգացման ծրագրերին տրամադրվող Սուբվենցիայի ծրագրում	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն Հայաստանի տարածքային զարգացման հիմնադրամ ԵՄ տեխնիկական աջակցություն	2020 մարտ (ներդնում) 2020-2021 (իրականացում)
4	2021-2025թթ. ՏՀԳԾ-ի մշակում՝ բարելավված դիզայնով և մշտադիտարկման համապարփակ շրջանակով	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն ԵՄ տեխնիկական աջակցություն	2020 դեկտեմբեր (նախագիծ և ընդունում) 2021-2025 (իրականացում)
5	Հայաստան-ԵՄ միացյալ դրամաշնորհային ծրագրերի մշակում՝ ներկա ՊՏՀԳԾ-ի փորձի հիման վրա դրանք զարգացնելով և ընդլայնելով – աշխատատեղերի և տնտեսական աճի համար մարզային մակարդակի համապարփակ ծրագրեր	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն Հայաստանում ԵՄ պատվիրակություն ԵՄ տեխնիկական աջակցություն Հայաստանի տարածքային զարգացման հիմնադրամ (եթե ներգրավված լինի՝ որպես իրականացնող մարմին)	2020 հունիս (նախագիծ) 2020-2023 (իրականացում)

No.	Քայլեր և կարևոր իրադարձություններ	Պատասխանատու մարմին(ներ)	Ժամանակացույց
6	ՏԻՄ-երի՝ որպես զարգացնող դերակատարների համար կարողությունների զարգացման լայն ծրագիր (Կառավարության սուբվենցիայի ծրագրի թեմատիկ ընդլայնման հետ կապված)	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն ԵՄ տեխնիկական աջակցություն	2020 մարտ (նախագիծ) 2020 – 2021 (իրականացում)
7	Կայուն ՏՀ ֆինանսավորման մեխանիզմների հիմնում՝ ՏԻՄ-երի համար Կառավարության սուբվենցիայի ծրագիրը կենտրոնական բյուջեում դրան ուղղված տող փոխակերպելով	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն Ֆինանսների նախարարություն ԵՄ տեխնիկական աջակցություն	2020 դեկտեմբեր
8	ՏՀ կառավարման տեղեկատվության և ցուցիչների համակարգի հետագա զարգացում որպես ԷԼ կառավարման մեջ ընդգրկված վեբ-ծրագիր:	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն Ֆինանսների նախարարություն ԵՄ տեխնիկական աջակցություն	2020 դեկտեմբեր

Աղբյուրը՝ սեփական մշակում

